

Japan in honderd kleine stukjes

Eerdere boeken van Paulien Cornelisse:

Taal is zeg maar echt mijn ding (2009)

En dan nog iets (2012)

De verwarde cavia (2016)

Taal voor de leuk (2018)

PAULIEN CORNELISSE

Japan
in honderd
kleine stukjes



© 2020 Paulien Cornelisse

Omslagontwerp en illustraties Paulien Cornelisse

Boekverzorging Sander Pinkse Boekproductie

Productiebegeleiding Tim Beijer Producties

ISBN 978 90 824 3027 1

Verspreiding in Nederland: New Book Collective,
Amsterdam

Verspreiding in België: Elkedag Boeken, Antwerpen

www.pauliencornelisse.nl

© paulien.cornelisse



Voorwoord

Lange tijd is Japan mijn droomland geweest. Daar moest ik heen! Daar zou ik heen! En toen ik er eenmaal geweest was, werd Japan mijn heimweeland. Kijk, dat is ware liefde.

Zolang ik me kan herinneren hield ik me op de een of andere manier met Japan bezig. Zo was ik als kind een paar jaar geobsedeerd door origami, de Japanse vouwkunst waarmee je wezens kunt maken die je zelf nog nooit hebt gezien. Nog steeds kan ik blind een kraanvogel vouwen. Het is een geruststellende bezigheid: je volgt het patroon, en je figuur verschijnt. Maar soms wordt het te ingewikkeld. Zo is het mij nooit gelukt om een boeddha te vouwen, terwijl ik dat toch heel graag wilde. Mijn boeddha's leken allemaal op torren. Blijkbaar stonden er ook aanwijzingen tussen de regels.

Zo gaat het ook met denken over Japan. Tot op zekere hoogte begrijp ik het land, maar elke keer als ik in Japan ben, word ik weer verrast. Het origamipatroon klopt niet, dit hadden we toch niet afgesproken?

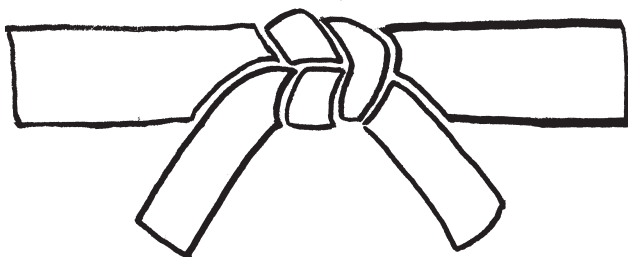
Toen ik voor de VPRO het programma *Tokidoki* mocht maken, nam ik mij voor om nooit te zeggen: ‘Japan, land van tegenstellingen.’ Elk land is een land van tegenstellingen, dus ook Japan. Waarschijnlijk is het benoemen van tegenstellingen vooral een manier om uit te drukken: het is niet makkelijk om een land te beschrijven zonder het tekort te doen.

Dit boek is geen uitputtende Japan-studie, maar een portret in kleine stukjes. Geen allesomvattende duiding met een conclusie aan het eind, maar een verzameling van wat mij opvalt, interesseert, ontroert en doet lachen in Japan. En natuurlijk schrijf ik in dit boek ook veel over de Japanse taal, omdat ik dat nu eenmaal niet kan laten.

Ware liefde is niet blind, niet kritiekloos. Wie Japan ziet als een paradijs vol zen-types in Marie Kondo-huizen, die kijkt niet goed. Maar wie denkt dat Japanners allemaal fanatici zijn met een wreed soort humor, zit er ook naast. Japan is ontstellend anders en verbazingwekkend gewoon.

Ha, daar begin ik al te duiden. Terwijl: je moet een kraanvogel niet uitvouwen, dan bestaat hij niet meer.

Hajime.



1 Hajime

‘*Hajime!*’ riep meneer Donker, en dan begonnen we. Judo bij Kindervreugd in Amsterdam-Oost. Hajime (spreek uit: hádzjiemè) betekent ‘beginnen’. Bij judo dacht iedereen dat ik een jongetje was omdat ik kort haar had. ‘Trap hem dood,’ werd er bijvoorbeeld geroepen door de vader van een van mijn tegenstanders. ‘Het is een meisje,’ probeerde mijn vader voorzichtig. ‘Nee hoor,’ zeiden de andere vaders.

Ik was toen zes. Meneer Donker had de zwarte band. Zijn assistent heette meneer Zwart, die had verwarrend genoeg de bruine band. Meneer Donker en meneer Zwart gooiden ons van een tafel af, zodat we onze val goed leerden breken. Terwijl je door de lucht zweefde hoorde je: ‘Afslaan!’ En dat deed je dan.

Doordat ik aan judo deed, voelde ik me sterk. Meneer Donker en meneer Zwart prentten ons in dat we onze kennis uit de dojo nooit zouden mogen gebruiken in een gevecht op straat. Dat zou oneerlijk zijn tegenover onze tegenstanders.

Niet dat ik ooit bij een gevecht op straat betrokken ben geraakt. Maar is het niet een fijn besef voor een kind? Je kunt iets, maar je mag het niet gebruiken; je bent onoverwinnelijk.



de eerste houdgreep

2 Gummetje



Hoe begint een liefde voor Japan?
Bij mij niet eens met judo, maar met een gummetje van Bobby en Kate. Bobby en Kate zijn een hondje en een poesje, een soort B-keuze Hello Kitty. Hoewel, B-keuze? Ze zijn veel leuker! Ze zijn namelijk altijd gezellig met elkaar aan het spelen, terwijl Hello Kitty alleen maar wezenloos naar de einder staart.

Net als bij Hello Kitty hoort er geen tv-serie of boek bij Bobby en Kate. Ze bestaan alleen in de wereld van de überschattige spulletjes. In Japan hebben karakters geen verhaal nodig, de spulletjes zelf zijn het verhaal. Een verhaal van schattigheid.

Ik had dus een gummetje van Bobby en Kate. Maar ook een potlood. Aan het einde van dat potlood hing een piepklein plastic etuitje, met daarin miniatuurpotloodjes van Bobby en Kate. En die miniatuurpotloodjes Deden Het Ook Nog. Ik was me er niet van bewust dat ik Japan aan het meemaken was. Voor mij waren Bobby en Kate gewoon Bobby en Kate.

Japan begon voor mij bij *Made in Japan*.

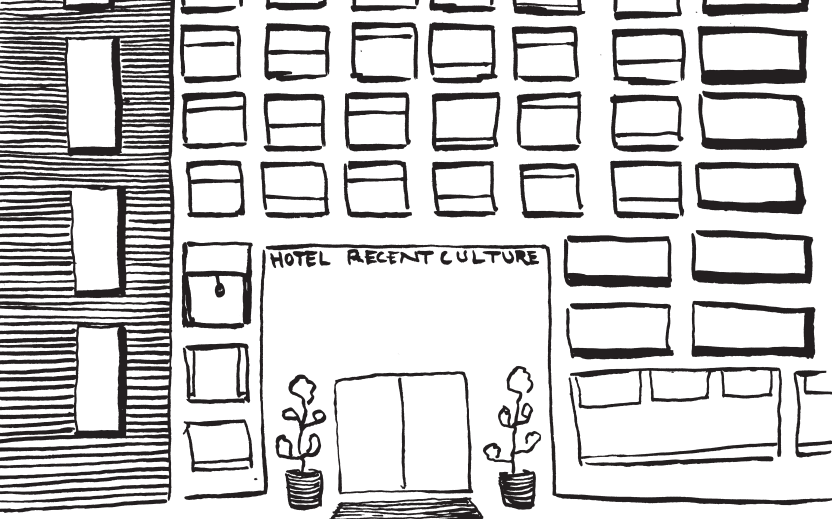


gewoon een gezonde hobby



Nog iets over dat gummetje: ik herinner me dat ik de expliciete instructie kreeg het niet op te eten. Mijn ouders begrepen blijkbaar hoe groot de aantrekkingskracht van dat zachte, geurige gummetje was.

Ik likte er soms voorzichtig aan. Het smaakte naar niets, terwijl het rook naar... naar wat eigenlijk? Naar iets wat niet bestond. Een droomgeur.



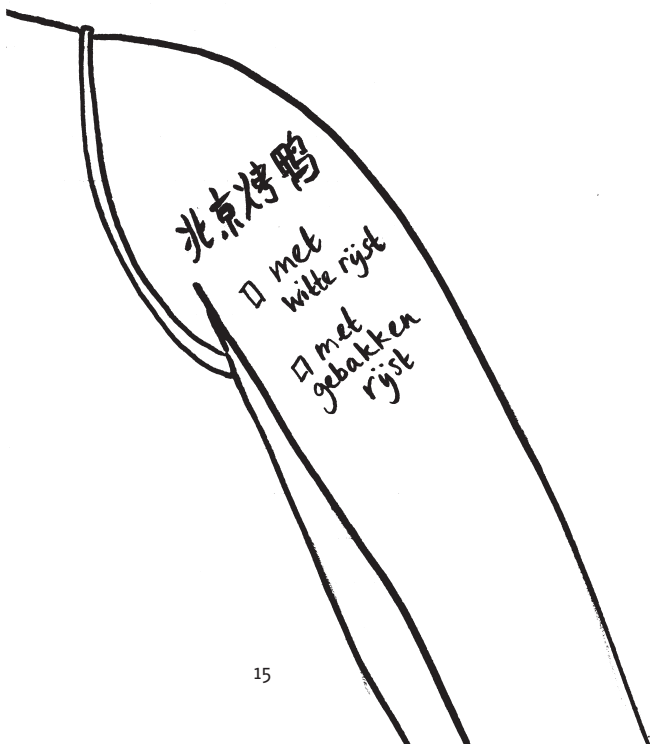
3 Recent

Ergens midden in Japan, in de stad Okayama om precies te zijn, staat een enorm hotel met de naam 'Hotel Recent Culture'. Ik reed er ooit toevallig langs. Er zijn veel redenen waarom ik van Japan hou en deze hotelnaam is er ook weer een. Waarschijnlijk is er iemand geweest die het hotel een hippe uitstraling wilde geven. Hij of zij had het Japanse woord voor 'hip' naar het Engels vertaald en een uitleg over 'recent culture' voorgeschoteld gekregen. Prima, Hotel Recent Culture zou het worden!

Er zijn hele websites gewijd aan dit soort verkeerd vertaald Engels in Japan (zie bijvoorbeeld www.english.com). Dat is vaak grappig. Ook bij

dit hotel – hoe is het mogelijk dat er een gebouw van twintig verdiepingen is neergezet, maar dat er in het hele bouwproces niemand is geweest die dacht: klopt die naam eigenlijk wel?

Aan de andere kant: het hotel richt zich op Japanners, en die vinden de naam Hotel Recent Culture waarschijnlijk gewoon wel lekker klinken. Vergelijk het hiermee: veel westerlingen hebben een Aziatische spirituele tatoeage die bij nadere inspectie ‘pekingeend’ betekent.



4 Ukiyo-e

Thuis hadden we een poster van Utamaro aan de muur hangen. Utamaro was een achttiende-eeuwse Japanse kunstenaar die houtsnedes maakte. In het Rijksprentenkabinet was een tentoonstelling van zijn werk geweest, en daarvan hadden wij de poster. Er stond een mooie dame op en ik keek graag naar haar.

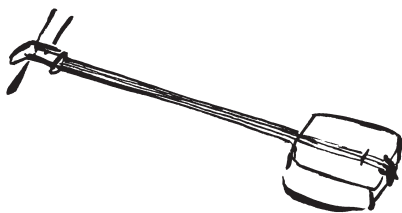
We hadden ook een boek dat *Ukiyo-e* heette. Ukiyo-e is de verzamelnaam voor Japanse houtsnedes. Letterlijk betekent ukiyo-e: beelden uit de drijvende wereld. De drijvende wereld (*ukiyo*) is de wereld van het entertainment, van de geisha's en de *kabuki*-acteurs. Het woord refereerde aan een echte plek, een flink eind buiten Tokio, waar alleen de rijken naartoe konden gaan om zich te laten entertainen. Maar ukiyo was tegelijkertijd een fictieve plek: de meeste mannen in die tijd konden zich geen echte geisha veroorloven en moesten zich daarom behelpen met plaatjes.

Of nou ja, plaatjes, plaatjes – voor één prent werden soms wel achttien houtsnedes gemaakt, voor elke kleur een aparte plaat. Die werden dan precies over elkaar heen afgedrukt en dan kreeg je een veelkleurige afbeelding. Van een scheelkijkende kabuki-acteur, een glimlachende geisha of een vissersbootje op een meer met de berg Fuji op de achtergrond. De overbekende

Grote golf bij Kanagawa van Hokusai is ook een ukiyo-e.

Wat mij als kind in deze houtsnedes aansprak waren de duidelijke lijnen, de diepe kleuren en de onbekende sfeer. Wie waren deze mensen? Wat dachten ze?





shamisen

5 Geisha

Op de poster van Utamaro stond een courtesane, dat is een chic woord voor prostituee. Ik heb lang gedacht dat de vrouw op de poster een geisha was, maar dat is toch net een ander beroep. Een geisha is een dame die als werk mannen moet vermaken in een theehuis. Ze doet dat door voor hen te dansen en muziek te maken, bijvoorbeeld op de *shamisen*, een driesnarige luit. Om geisha te worden moet je een zware opleiding volgen in een huis met een meesteres die je 'moeder' moet noemen. Daarnaast krijgen alle leerling-geisha's dans- en muzikles op een speciale school. Letterlijk betekent geisha: kunst-persoon, vrij vertaald: kunstenares.

Er zijn nog steeds geisha's in Japan, maar de hoogtijdagen van geishahuizen zijn voorbij. Vroeger waren topgeisha's een soort supersterren, die de mode in Japan bepaalden en algemeen geadoreerd werden.

Ondanks de hoge status van sommige geisha's associëren veel westerlingen hen vooral met prostitutie. Dat komt omdat het vroeger (zelfs in hoogstaande geishakringen) gebruikelijk was dat er niet alleen gehandeld werd in muziek en dans, maar ook in seks. De 'moeder' van het geishahuis fungeerde als madam. Dit beeld werd versterkt doordat veel prostituees zich na de Tweede Wereldoorlog aan de Amerikaanse bezetters aanboden onder de naam 'geisha girls'.

In 1997 verscheen het boek *Memoirs of a Geisha* van Arthur Golden; het werd een enorme bestseller. Deze historische roman gaat over een Japans meisje uit een vissersdorp dat om de een of andere reden met blauwe ogen wordt geboren. Zij wordt door haar familie verkocht en opgeleid tot geisha. Uiteindelijk wordt ze ontmaagd door de hoogste bieder. Golden interviewde voor zijn roman een ex-geisha, die later erg boos werd omdat er 'niks' van het boek klopte. Ik vraag me af wat waar is, misschien klopte er juist wel heel veel, maar was de ex-geisha op haar vingers getikt binnen haar sociale kring in Kyoto.

Er bestaat ook een boek, *Autobiography of a Geisha*, geschreven door een ex-geisha zelf, Sayo Masuda. Het boek verscheen in Japan al in 1957, en zeker voor die tijd is het bijzonder openhartig. Masuda beschrijft hoe het is om een geisha te zijn in een tweederangs kuuroord, in plaats van in het elegante Kyoto. Ze vertelt hoe ze haar echte naam pas leerde kennen toen ze twaalf was en in het ziekenhuis lag – tot die tijd was ze alleen maar ‘die domme’ genoemd door haar ‘zusters’ in het geishahuis. Ook schrijft ze hoe haar maagdelijkheid tot vijf keer toe verkocht werd. Het is geen vrolijk boek, wel een goed boek.

芸者

geisha

Je spreekt de ‘ei’ van ‘geisha’ in het Japans uit als een lange e. Dus niet ‘gaisja’, maar ‘geesja’.

